

Cole, M. (2003). "**Kulturpsykologi**". København: Hans Reitzels Forlag. 412 s.

Anmeldt af *Jacob Klitmøller*, cand. psych.

"Kulturpsykologi", der på engelsk har undertitlen 'A Once and Future Discipline', er Michael Coles forsøg på at formulere en samlende teori for sit forskningsområde – "der hævder, at *al* psykologi er en del af kulturpsykologien" (s. 13) – og at placere denne teori i psykologiens historiske udvikling – altså udpege den som et muligt fremtidigt paradigme. Den engelske udgave udkom i 1996, men denne anmeldelse er af den danske udgave, fra 2003, der er meget vellykket oversat af Lisbeth Eriksen.

Michael Cole indtager en særlig plads inden for den internationale kultur-historiske psykologi. Igennem en menneskealder har en del af hans faglige virksomhed været centreret omkring oversættelse og udgivelse af videnskabelige artikler fra skolens russiske forskere, særligt i "Soviet Psychology", som han også grundlagde (siden omdøbt til "Russian and Eastern European Psychology"). Som medforfatter på "Mind in Society" fra 1978 var han ydermere instrumental for skabelsen af en bølge af interesse for L. S. Vygotskys arbejde. Der er kort sagt tale om en kapacitet inden for formidling af den kultur-historiske psykologis teoretiske arbejde.

Ved siden af den formidlende rolle har Cole selv foretaget en lang række forskningsprojekter. Ofte med direkte udspring i problemstillinger, der har interesse for den kultur-historiske psykologi, og hvori Cole flere gange har givet udtryk for et mishag ved centrale dele af den kultur-historiske psykologis antagelser. Særligt har denne kritik været rettet mod Lurias undersøgelser i Uzbekistan, udgivet under titlen "Om erkendelsesprocessernes historiske udvikling".

Arbejdet med den teoretiske formidling af kultur-historisk psykologi – og altså den potentielt brede viden om skolens teoretiske arbejde på den ene side og den kritiske indstilling til skolens forsøg på empirisk validering på den anden – giver forventninger til 'Kulturpsykologi' om at være Coles bud på 'vejen frem'.

Meget generelt kan bogens indhold beskrives som bestående af fire dele. Første del (kapitlerne 1-3) er en indføring i, hvordan kultur er blevet tænkt i historien, fra Herodot til Wundt; hvordan den er blevet forsøgt operationaliseret i psykologien, og hvorledes udviklingspsykologien først er kommet til forholdsvis sent. Bogens anden del (kapitlerne 4-7) indeholder så præsentationen af en anden måde at forstå kultur og psykologi på, med primært udgangspunkt i kultur-historisk psykologi; omdrejningspunktet er forholdet mellem fylognese og sociogenese, evolution og kulturel udvikling; anden del afsluttes med at

pointere steder, hvor den kultur-historiske psykologi skal korrigeres. Tredje del (kapitlerne 8-10) tjener til at lægge stenene til 'kulturpsykologien' gennem diskussion af metodiske spørgsmål og særligt gennem præsentation af de forskningsprojekter Cole selv har været med til at gennemføre. Fjerde og sidste del (kapitel 11) udgøres af en opsamlende diskussion og konklusion.

Opbygningsmæssigt er der overensstemmelse mellem bogens mål og dens form. Men lad det være sagt med det samme: indholdet lader meget tilbage at ønske. Og det i en sådan grad, at jeg har svært ved at se, hvem der har udbytte af at bruge tid og penge på at tilegne sig den. Cole har godt nok en lang række meget interessante og væsentlige problemstillinger med, såvel som diskussion af en række vigtige teoretikere. Alligevel fungerer bogen ikke. Det skyldes primært, at Cole i bogen, der har som mål at skabe et teoretisk fundament for forskning i kulturpsykologi, ikke præsterer meget teoretisk tænkning. Hermed mener jeg, at Cole ikke lader de behandlede teoretiske begreber være styrende for indholdet, men i stedet synes fornemmelser eller oplevelser af svagheder og styrker at være kriteriet. For det andet tyder meget på, at Cole, selv om han igennem mange år har formidlet kultur-historisk teori, ikke kan eller vil tage den alvorlig, hvilket viser sig i en række fejlagtige påstande og udeladelser. Når dette er et væsentligt problem, er det fordi Cole bliver ved med at påstå, at den kultur-historiske psykologi, med nogle justeringer, er hans teoretiske basis.

Lad mig eksemplificere: Cole bruger, spredt igennem bogen, en del tid på Wundt, der med sin tvedeling af psykologien allerede havde identificeret nogle problemer som psykologien efter at have fortrængt 'Völker'-psykologien, måtte erfare på 'den hårde måde' – altså gennem eksperimentel fiasko. Wundts overvejelser over forholdet mellem kultur og psykologi bruges side om side med den kultur-historiske psykologi, uden at der noget som helst sted diskuteres rimeligheden i en sådan sidestilling. Cole går så langt som til at sige:

“Jeg tror, at den sti, jeg har fulgt, logisk vil føre til en tredje måde [mellem metodisk behaviorisme og Diltheys beskrivende psykologi – JK], der lægger sig op ad Mill, Wundt og andre ved at anerkende, at der er væsentlige forskelle på mennesker og andre dyr, forskelle, der hænger sammen med menneskelivets enestående miljø, kulturen. Den går imidlertid videre end Wundt ved at hævde, at de to verdensopfattelser [udgjort af fysiologisk- og 'Völker'-psykologi] kan forenes i ét forehavende.” (s. 326).

Det er jo fint således at hævde, at de kan forenes, men det er ikke blevet vist i løbet af bogen, at det skulle være tilfældet. Jeg har ikke nok indsigt i Wundt til at overskue, om Cole gør ret i at fremhæve ham i sit forehavende, og jeg beskylder ikke Cole for at tage fejl. Jeg beskylder ham for i en bog, hvor den teoretiske udarbejdelse af en 'kulturpsykologi' er projektet, at efterlade mig som læser uden de teoretiske argumenter for, at brugen af og begejstringen for Wundt er berettiget. Hvad mere er, diskussionen om forholdet mellem Wundts psykologiske tænkning og den kultur-historiske psykologi bliver end ikke problematiseret. De kommer til at stå side om side uden diskussion.

På trods af Coles begejstring for Wundt er det begrænset, hvor meget plads han bruger på

Wundts psykologi. Anderledes med den kultur-historiske psykologi. Og i diskussionen af den viser sig en række fejl og mangler.

For det første er der problemet omkring Coles genfortælling af den kultur-historiske skoles teoretiske antagelser. Med genfortælling menes, at Cole kun i begrænset omfang går til kilderne og i stedet vælger egne formuleringer. Genfortælling er naturligvis ok, men bliver problematisk, når den bliver fejlagtig (både hvad angår det, der siges, og hvad angår det, der ikke siges).

I kapitel 6 og 7 handler det som allerede beskrevet om diskussionen af forholdet mellem menneskets udvikling og henholdsvis fylogense og sociogenese. Her påstår Cole, at Vygotsky gik ind for den antagelse at kulturhistorien helt overtager udviklingen af mennesket, og at fylogenese så at sige standser. Tillad mig at citere Vygotsky - "It is not, of course, that biological evolution has come to a stop and that the species 'man' is a stable, unchangeable, constant quantity, but rather that [the laws of biological evolution have] become a reduced or sub-dominant part of the new and more complex laws governing human social development." (The Vygotsky Reader, s. 175). Altså ingen tvivl om, at Vygotsky lader den biologiske evolution træde i baggrunden, men, og det er vigtigt, dels nægter han ikke, at den fortsætter (jvf. citatet) – dels har han mange overvejelser over forholdet mellem lavere og højere psykologiske funktioner, hvor de lavere er funderet i menneskets evolutionsskabte væsen. Et forhold Cole end ikke nævner.

Den anden indvending, Cole har mod den kultur-historiske psykologi, er, at Vygotsky skulle undervurdere den måde, hvorpå barnets allertidligste erfaringer er kulturelle af natur. Vygotsky: "At first glance, it is easy to show that the infant is completely or almost completely an asocial being. [...]. Actually this impression and the opinion on the asocial nature of the infant based on it are a big mistake. [...] No matter what happens to the infant, he is always in a situation connected with the care giving adults. Because of this, a completely unique form of social relation develops between the child and the adults around him" (Collected Works of L. S. Vygotsky, vol. 5, s. 215). Når alt dette er vigtigt, er det, fordi det hører til de dele af teorien, som Cole mener, kræver omfortolkning, hvilket vil sige er motivationen bag at skrive bogen.

To undladelser skal nævnes – først begrebet *historie*, der heller ikke får en passende behandling, og det betyder, at Cole synes at kunne slippe af sted med at anklage kultur-historisk psykologi generelt for ikke at tage konkrete situationer alvorligt (hvilket vil sige, at han i tavshed forbigår f.eks. begrebet om 'the social situation of development', der særligt behandles i "The Problem of Age" - og tilhørende kapitler i 'Collected Works of L. S. Vygotsky' – vol. 5.) Zonen for nærmeste udvikling kommenteres kun i forbifarten.

En anden undladelsessynd er behandlingen af begrebet virksomhed. Selv om Cole godt nok introducerer *termen* 'virksomhed' og faktisk bruger det (om end i en Engeströmsk model og ikke en Leontjevsk), så er der ingen steder nogen som helst diskussion af udviklingen af motiver, behov eller for den sags skyld om motivhierarki eller personlighed, hverken teoretisk

eller i fortolkningen af forskningsresultater. Uden disse tilhørende begreber er der, ganske enkelt, ikke tale om *begrebet* virksomhed. Jeg påstår ikke, at Leontjev er entydig, eller at flere tolkningsmuligheder ikke er til stede. Jeg hævder, at der er en grænse for, hvor mange af et begrebs relationer til andre begreber, det er muligt at ekskludere og stadig tale om (d)et (samme) begreb. Og at Coles amputering er på den forkerte side af denne grænse.

Det er slående, at en mand, der med beklagelse pointerer, hvorledes udviklingspsykologien først sent trådte ind på scenen, når det gjaldt forholdet mellem kultur og psykologi, synes at gøre enhver anstrengelse for ikke at introducere de områder i den kultur-historiske teori, der omhandler netop dette område. Hvilket tydeligt lader sig konstatere i kapitel 10, hvor Coles stort anlagte "5th Dimension"-forskning præsenteres. På dette tidspunkt er hans interesse vakt for ikke blot at undersøge børns udvikling, men pædagogisk at tage ansvaret for denne udvikling. Ikke så snart er dette konstateret, før interessen flytter sig til virksomhedssettingens overlevelse og ikke de deltagende børns udvikling, og altså finder vi intet sted en diskussion af Vygotsky og undervisningens ledende rolle for udviklingen, eller Davydovs begreb om lærevirksomhed, eller Elkonin eller... Som læser sidder man tilbage, som med de fleste af de gengivne forskningsprojekter, med en fornemmelse af, at der for Cole ikke er en egentlig forbindelse mellem teori og forskningspraksis. I hvert fald ikke en, det er lykkedes ham at kommunikere.

Der er altså et stort skel mellem, hvad Cole siger han ønsker at gøre, og hvad han faktisk gør. Det er hvad der gør læsningen af bogen så frustrerende ud over de forskellige underspilninger af nogle elementer og overspilningen af andre. Cole er, så vidt jeg kan vurdere, i bogens løb ikke kommet nærmere på at give et bud på en ny psykologisk metodologi. Så vidt jeg kan se, er han næsten kommet dertil, hvor det psykologiske spørgsmål om menneskers udvikling er blevet erstattet af spørgsmålet om udviklingen af kulturelle miljøer. Cole konkluderer selv på hele bogen:

"Endelig kan min version af kulturpsykologi formuleres ganske enkelt: Antag en form for kulturpsykologi som teoretisk ramme. Frembring en metodologi, en systematisk metode til relaterende af teori og data, der bygger både på naturvidenskaberne og kulturvidenskaberne, og som passer til deres hybride genstand, mennesker. Find en virksomhedssetting, hvor du kan være både deltager og analytiker. Gå ind i processen med at få tingene til at vokse i det virksomhedssystem, du er gået ind i, med anvendelse af al den viden, du har bragt med dig fra både de kulturelle og de naturvidenskabelige sider af psykologien og de beslægtede videnskaber. Gør din evne til at skabe og opretholde effektive systemer til målestok for din teoris relevans. Fiaskoerne vil helt sikkert være flere end succeserne, så du vil aldrig løbe tør for interessante gøremål." (s. 349).

Det eksplicitte mål med bogen var at introducere en metodologi, men som konklusion opfordres man selv til at skabe den. Det er ganske muligt, at der er ræson i noget sådant, men de argumenter, der fører til konklusionen, er alt for usammenhængende til, at læseren (i hvert fald denne læser) bliver klogere af det – endsige overbevist. Det er de samme fejl og mangler, der betyder, at bogen heller ikke kan bruges som en introduktion til feltet. Den manglende

specificitet i beskrivelserne af forskningsprojekterne (som man naturligvis kan undersøge nærmere ved at læse de tilhørende publikationer) gør, at bogen ej heller egner sig til at blive læst med metodologi for øje.